

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
БАҚЫТЗХАНОВА А.К.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АҚЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anyz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космоимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссовер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

Қ.Ж. ЕРСҰЛТАНОВА

Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(e-mail: karakoz_yersultanova@mail.ru)

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ЦИФРЛЫҚ МЕДИАКЕҢІСТІКТЕГІ ТІЛ ТАЗАЛЫҒЫ

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілінің цифрлық медиакеңістікте қолданылуы аясында тіл тазалығы мәселесі қарастырылады. Аталған зерттеу өзектілігі онлайн форматтағы бұқаралық ақпараттық құралдардың, әлеуметтік желілер мен ондағы контенттің тілдік нормаға, тіл мәдениеті мен мемлекеттік тіл өміршеңдігіне деген әсерінің күшеюімен сипатталады. Себебі цифрлық орта қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейтумен қатар тілдік қарым-қатынастың жаңа бір жағдайын қалыптастырады, аталмыш тілдік жағдайға коммуникацияның жоғары жылдамдықта жүзеге асуы, сондай-ақ редакторлық бақылаудың әлсіреуі сияқты ерекшеліктер тән. Мақала мақсаты – қазақ тілінің цифрлық медиамәтіндердегі тіл тазалығын сақтауға ықпал ететін эволюгистикалық факторларды анықтау. Эволюгистика, әлеуметтік лингвистика және медиалингвистика қағидалары зерттеудің әдістемелік негізін құрайды. Эмпирикалық материалдар ғаламтордағы бұқаралық ақпараттық құралдар мен әлеуметтік желілердегі жарияланымдардың қазақ тілді мәтіндерін қамтиды. Талдау нәтижесінде тілдік ауытқулардың негізгі түрлері анықталды: кірме сөздердің шектен тыс қолданылуы, гибридтену, орфографиялық вариативтілік. Цифрлық медиақұралдардың тіл тазалығына бір мезетте теріс әсер етуі мен қазақ тілінің өміршеңдігіне оң ықпал етуші ресурс ретінде қызмет атқаратыны туралы екі ұшты тұжырым жасалады.

Түйін сөздер: тіл тазалығы, эволюгистика, қазақ тілі, цифрлық медиа, тіл өміршеңдігі, тілдік норма.

Кіріспе. Ғаламтор дәуірінде цифрлық медиакеңістік қоғамдық қарым-қатынастың жетекші саласына айналды, осылайша ол тілдердің дамуы, қызмет етуі мен өзгеріске ұшырауына тікелей әсер ете бастады. Интернеттегі бұқаралық ақпараттық құралдар, әлеуметтік желілер, видеохостингтер мен мессенджерлер қарым-қатынас жасаудың жаңа бір тәсілін қалыптастырды, бұндай коммуникативтік тәсілге ақпарат таратудың жоғары жылдамдығы, мультимодальдылық және нормативтік бақылаудың әлсіреуі тән. Заманауи тіл білімінде мультимодальдылық мәтіннің не дискурстың бір сипаты ретінде танылады, бұл ретте ақпарат вербалды және бейвербалды кодтарды үйлестіру арқылы беріледі: мәселен, сөздер, бейне, дыбыс, қимыл-ишара, графикалық элементтер және т.с.с. Бұндай түрлі семиотикалық белгілер қолданылған мәтіндер поликодты мәтіндер деп те аталады. Аталмыш жағдайда тіл тазалығы мәселесі ерекше өзектілікке ие болады.

Тіл тазалығы түсінігі әдетте пуризм ережелерімен байланысты сөз болады, алайда соңғы кезде тіл білімінде аталған ұғым эволюгистика аясында қарастырылуда. Бұл арада тіл әлеуметтік ортамен, мәдени және медиаортамен байланыста өмір сүретін даму үстіндегі тірі ағза ретінде қаралады [1, 45]. Эволюгистика концептуалдық тұрғыдан бірнеше мәнге ие заманауи тіл білімінің пәнаралық бағыты болып сипатталады. Аталмыш бағыт тілтану, әлеуметтану, мәдениеттану және экологиялық философия қағдаларының үйлесуінен пайда болған; нәтижесінде эволюгистика түрлі теориялық үлгілер, әр алуан әдістемелік тәсілдерге ие болды.

Ә.Хаугеннің есімімен байланысты зерттеу еңбектерінде тіл экологиясы ұғымы алғаш рет тілдің әлеуметтік және мәдени ортамен қарым-қатынасын қарастырумен атасты. Аталған ғылыми концепция бойынша, тіл белгілі бір «экологиялық ортада» қызмет атқаратын жүйе болып қаралады, ал тілдің дамуы демографиялық, саяси және коммуникативтік факторлармен тығыз байланыста қарастырылады. Бұл концепцияда тілдің өміршеңдігі, қостілділік, тілдік контактілер мен тілдерді сақтап қалу мәселелері басты назарға алынады.

Кейінірек тілші-ғалымдар эколлингвистика саласын сыни дискурс-талдау бағытында дамыта бастады. Атап айтқанда, Н.Фэркло еңбектерінде экологиялық дискурсты талдау мен экологиялық мәселелердің тілде көрініс табуына көңіл бөлінеді. Аталмыш ғылыми позиция тұрғысынан, эколлингвистика ақиқатты тіл арқылы сипаттау тәсілдерін қарастырып, дискурстың қоғамдық экологиялық сананы қалыптастыру жолдарын зерттейді [2, 18].

Эколлингвистиканың заманауи салалары когнитивтік-дискурстық зерттеулерді қамтиды. Бұндай зерттеулер адамзат пен табиғаттың өзара әсерін танытатын метафоралық модельдер мен концептілерді зерделеуге, сонымен қатар әлеуметтік лингвистика тұрғысынан зерттеуге саяды, ал әлеуметтік лингвистика тілді тұрақты мәдени даму элементі мен ұлттық бірегейлікті сақтау құралы деп қарастырады.

Бұл ретте қазақ тілінің экологиясы түсінігін, алдымен, оның цифрлық медиакеңістіктегі жүйелік тұтастығын, нормативтілігі мен қолданыс тұрақтылығын сақтау деп білеміз. Былайша айтқанда, бұл жұмыс аясындағы эколлингвистикалық талдау тіл тазалығын мемлекеттік тілдің өміршеңдігі мен тұрақты дамуының көрсеткіші ретінде зерттеуге бағытталған.

Бұндағы тіл өміршеңдігі — оның тіршілік ету қабілетінің дәрежесі, яғни тілдің тұрақты түрде қызмет етіп, келешек ұрпақтың тілді қолдануы әрі тілдің қарым-қатынастың түрлі салаларында өз әлеуметтік дәрежесін сақтай алу қабілеті. Әлеуметтік лингвистикада тіл өміршеңдігі — демографиялық, институционалды әрі функционалды өлшемшарттарды қамтитын кешенді көрсеткіш.

Қазақ тілі үшін тіл тазалығы мәселесі орыс тілінің ресми сала мен медиасалада ұзақ уақыт бойы үстемдік етуі, сонымен қатар жаһандық ағылшын тілді цифрлық дискурстың бүгінгі тегеуріні сияқты тарихи және әлеуметтік жағдаяттарға орайлас күрделене түседі [3, 64]. Қазіргі таңда қоғамдағы діни факторларға байланысты араб тілінің де қазақ тіліне ықпал етуі байқалады. Қазіргі қазақстандық медиадискурста қазақ тілінде толыққанды байырғы лексемалар немесе бұрыннан қазақ тілінің ішкі заңдылықтарына бейімделіп, әбден сіңіскен баламалар бар болған жағдайда да, ілгеріде сөздік қорда болмаған кірме сөздерді жиі қолдану үрдісі байқалады. Бұндай тілдік үрдіс нәтижесінде медиамәтіндерде кірме сөздер, калькалар мен гибридтік құрылымдар белсенді түрде тарап, біртіндеп нормативті тілдік бірліктерді ығыстырады.

Коммуникативтік кеңістіктің цифрландырылуы тілдер қызметінің айтарлықтай өзгеріске ұшырауына себепші болды. Қазақ тілінің де медиаортадағы қолданыс өрісін қарқынды кеңейтіп жатқаны белгілі, бұнымен қоса ол тіл тазалығын және нормативтілікті сақтаумен байланысты жаңа эколлингвистикалық мәселелерге тап болуда.

Цифрлық медиа мәтін түзу мен таратудың жоғары жылдамдығымен, кәсіби коммуникациямен қолданушылар коммуникациясы арасындағы айырмашылықтың азаюы немесе біртіндеп жоғалуымен ерекшеленеді. Бұл жердегі қолданушылар коммуникациясы дегеніміз — тең дәрежелі қарым-қатынастың цифрлық форматы, мұндағы қолданушылар бір мезгілде медиамәтін авторы әрі адресаты болады. «Журналист → аудитория» тәсілі арқылы жүзеге асатын дәстүрлі бұқаралық коммуникацияға қарағанда бұндағы қарым-қатынас «қолданушы → қолданушы» немесе «көпшілік → көпшілік» моделі арқылы жүреді. Осындай ерекшеліктер ауызекі сөйлеу элементтерінің өзге тілді кірме сөздер мен гибридтік формалардың медиамәтінге көптеп енуіне ықпал етудеі. Нәтижесінде тек тілдік тәжірибе емес, тіл тұтынушыларының тілдік санасы да өзгеруде.

Цифрлық медиакеңістіктегі қазақ тілінің қолданылуы аясында тіл тазалығы мәселесі мемлекеттік тіл саясаты мен қазақ тілінің іргесін нығайту міндеттері шеңберінде ерекше мәнге ие болуда. Осы орайда эколлингвистикалық көзқарас тілді даму мен нормативті негізді сақтап қалу арасындағы үйлесімнің болуын қажет ететін өзгермелі жүйе ретінде қарастырады. Бұл ретте мақаламыздың мақсаты — тіл тазалығы мен тіл өміршеңдігін сақтауға баса назар аудара отырып, цифрлық медиадағы қазақ тілінің қолданысына эколлингвистикалық талдау жүргізу.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Зерттеу материалы 2023-2025 жылдары жарияланған қазақ тілді медиамәтіндерді қамтиды. Деректер республикалық және аймақтық бұқаралық ақпараттық құралдардың ғаламтордағы нұсқаларынан; Telegram-арналардан; Instagram, Facebook, TikTok әлеуметтік желілеріндегі жарияланымдар мен комментарийлерден; YouTube платформасындағы тақырыптар мен видеоконтент сипаттамасынан алынды.

Зерттеу деректері бірыңғай және ішінара іріктеу әдісімен таңдалған 300-ге жуық мәтіннен құралған.

Зерттеу жұмысында келесі әдістер қолданылды: контент-талдау (тілдік ауытқулардың жиілігін анықтау мақсатында), сипаттамалы әдіс, нормативті формалар мен нормадан тыс формаларды салыстырмалы-салғастырмалы талдау, дискурстық талдау және тілдік ортаның тұрақтылығына баға беруге мүмкіндік беретін эколлингвистикалық талдау.

Тіл тазалығының өлшемшарттары ретінде қазақ тілінің әдеби нормасына сәйкестік, кірме сөздердің функционалдық уәжділігі, ішкі сөз тудырушы ресурстарды қолдану мен стилистикалық орындылық алынды.

Зерттеудің теория-әдістемелік негізін туралы сөзеткенде эколлингвистика тілді әлеуметтік және коммуникативтік ортамен өзара қатынас жасау тұрғысынан саралайтынын атап өткен жөн. Аталмыш аспектіде тіл тазалығы сыртқы әсерлерден толығымен оқшаулану емес, тіл тұтастығын, оның функционалды тұрақтылығы мен нормативтік қалпын сақтау ретінде сипатталады.

Қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінде тіл тазалығы сөйлеу мәдениеті, тіл саясаты мен ұлттық бірегейлік мәселелеріне саяды. Медиалингвистикада жанрлық, прагматикалық және технологиялық факторларға байланысты түзілетін медиамәтіннің ерекшеліктеріне назар аударылады.

Қазақ тілі таралуы тек тіл тұтынушылары санымен емес, әлеуметтік-саяси, экономикалық және мәдени ықпалмен байланысты орыс, ағылшын, араб тілдері сияқты жаһандық қолданыстағы тілдермен тілдік ортада белсенді түрде қарым-қатынасқа түсуде. Сол себепті қазақ тіліне қатысты эколлингвистикалық талдау осындай цифрлық көптілділік жағдайында аса өзекті мәнге ие болып отыр. Мұндай тілдік байланыстар кірме сөздердің енуі мен гибридтену сияқты тілді әрі байытуы, әрі оның нормативті шекарасын бұзуы ықтимал үрдістерді тудырады.

Талқылау мен бақылау. Талдау нәтижесі қазақ тілінің цифрлық медиакеңістікте жоғары лексикалық және графикалық вариативтілік жағдайында қолданылуын көрсетті. Бұл ретте өзге тілді сөздерді қазақ тілінің нормаларына бейімдеместен қолдана беру неғұрлым жиі кездесетін тілдік құбылыстарға жатады. Кірме сөздерді қолдану көбіне қоғамдық-саяси, экономикалық, діни әрі цифрлық тақырыптармен байланысты.

Бұған қоса бір айтылым ішінде қазақ және орыс тілінің элементтері аралас келетін гибридтену құбылысы белсенді көрініс табуда. Аталған тілдік құбылыс әсіресе ауызекі сөйлеу стилі басым келетін әлеуметтік желілер мен комментарийлерде жиі байқалады.

Жалпы, лингвистикадағы гибридтену дегеніміз — түрлі тілдерге тән элементтердің бір сөз, айтылым я дискурс шегінде араласу үдерісі. Кірме сөздерді қабылдау құбылысына қарағанда гибридтену кезінде түрлі тілдік жүйе компоненттерінің (түбірлердің, аффикс, сөзжасамдық модель, синтаксистік құрылымдардың) құрылымдық тұрғыдан бірігуі жүзеге асады. Аталмыш тілдік құбылыс сипатына қарай морфологиялық, синтаксистік, дискурсивтік, графикалық гибридтену сияқты бірнеше түрге бөлінеді. Қазақ тілінде бұл құбылыстың аталған барлық түрі ұшырасады.

Мәселен, морфологиялық гибридтенуде орыс түбір сөздері мен қазақ affикстері аралас жүреді: *документтер* (документ + -тер), *планымыз* (план + -ымыз), *магазинге* (магазин + -ге), *совещаниенің* (совещание + -нің). Бұнда орысша лексикалық негіз қазақша агглютинативті үлгіге кірістірілген.

«*Заседаниедө отырмын*», «*Ол отчет тексеріп отыр*» сияқты синтаксистік гибридтену кезінде *заседание*, *отчет* деген орыс зат есімдері қазақ грамматикалық құрылымына енгізіліп тұр.

Дискурсивтік гибридтену кезінде тілдік бірліктердің араласуы лексика не грамматика деңгейінде емес, қыстырма сөздер, шылау, модальды маркерлер, тұрақты айтылымдар, коммуникативтік нұсқаманы басқару деңгейінде жүреді. Морфологиялық гибридтенуге қарағанда (пост-ым, проект-ке) бұндағы өзге тілден енген элементтер заттық мағынада қолданылмайды, олар прагматикалық қызмет атқарады — коммуникация барысын реттейді.

Мысалы, «*Негізі, вообщө, бұл — қиын мәселе*» деген сөйлемде екі түрлі маркер қызмет атақарды: *негізі* — нақтылау немесе кіріспе сөз мәнінде жұмсалатын қазақ дискурстық маркері; *вообщө* — жалпылау мен эмоционалды бағалауды күшейтуші орыс прагматикалық маркері. Бұл мысалдағы мағыналық ақпарат (бұл — қиын мәселе) қазақша айтылған. Айтылымның прагматикалық шекарасы аралас құралдардан түзілген. Мұнда орыс тіліндегі *вообщө* қазақ тіліндегі *негізі* сөзін қайталап, оны одан әрі күшейтіп тұр. Осылайша, басы артық прагматикалық маркерлену байқалады, яғни екі түрлі тілдің құралдары арқылы бірдей коммуникативтік әсерге қол жеткізіліп тұр. Бұл жерде тек сөз кірістіру емес, сөйлеуді метакоммуникативтік ұйымдастыру деңгейінде бір тілден екінші тілге ауысу көрініс тапқан.

«*Типа, сен түсіндің бе?*» мысалында *типа* — сенімсіздік, жуықтау, жұмсартудың орысша ауызекі маркері; *сен түсіндің бе?* — тұтасымен қазақ грамматикалық құрылымы. Бұл сөйлемде *типа* ойды жұмсақ жеткізу, айтылымды ауызекі сөйлеуге жақындату қызметтерін атқарып тұр. Көбіне бұндай мысалдар жастар тілі мен қалалық қостілді ортада жиі кездеседі. «Әсіресе, жастардың кейбіреуі шалағай, өзге тілдің сөздерін қосып, араластыра сөйлесе, бірі сленг, жаргон, диалектілермен сөйлегенді сән көреді» [4, 175] — деген пікір Г.Б.Мамева мен М.С.Ауғанбаеваның зерттеуінде айтылған.

Бұл құбылыс бір тілдің дискурс ұйымдастыру жүйесінің өзге тілге белгілі бір дәрежеде ауысуын сипаттайтын прагматикалық интерференцияның дәлелі бола алады. Былайша айтқанда, бұл мысалдардан орыс тілінің тек сөздік қорға емес, тілдік сана құрылымына да әсер еткенін көре аламыз.

Орыс тілінің қазақ тіліне ғасырдан артық уақыт бойы ықпал етіп келгені белгілі. Салысырмалы түрде ағылшын тілі мен қазақ тілінің байланысу, тілдік контактіге түсу мерзімі бұған қарағанда әлдеқайда қысқа. Алайда осы аз уақыттың өзі қазақ-ағылшын тілдері арасында гибридтенудің жүруіне себепші болды. Қазақ-ағылшын гибридтері цифрлық ортада жиі ұшырасады. Мәселен, *лайктадым* (like + -та + -дым), *постымды* салдым (post + -ым), *дайректке жаз* (direct + -ке), *брендтеу* (brand + -теу) деген сияқты морфологиялық гибридтенулерді мысалға келтіруге болады. Бұл жердегі ағылшын тіліндегі түбірлер тілімізге қазақ сөзжасамдық жүйесі арқылы бейімделуде.

Қазақ-ағылшын гибридтерінің өзіндік бір ерекшелігі қолданыстағы әліпби жүйелеріндегі айырмашылыққа байланысты. Қазақ тілінде қазір кирилл әліпбиі, ал ағылшын тілінде латын әліпбиі қолданылуда. Сонымен қатар қазақ тілін латын графикасына көшіру стратегиясына байланысты мекеме, жеке кәсіпорын атауларының латын қарпімен берілуде. Ағылшын тілінің ықпалы, оның ғылым мен техника, саясат пен өнер саласында, жалпы әлеуметтік-экономикалық саланың барлық бағытында «бірінші» тіл болып тұрғаны белгілі. Осындай факторлар нәтижесінде қазақ-ағылшын тілдері арасында графикалық гибридтенулер пайда болды. Мысалы, *Qalaıcyң?* (латын таңбасы + кирилл таңбасы), *Aıynalıne* (кирилл таңбасы + латын таңбасы), *Like basyp jiber* (қазақша ақпарат латын әрпімен берілген), *xelo, gels* (ағылшынша ақпарат кирилл әрпімен берілген:

hello guys – «сәлем, қыздар»). IT-маман, *digital технологиялар* сияқты терминологиялық гибридтер де көптеп кездеседі.

Тілімізге араб-парсы тілдерінен енген сөздер қазақ тілінің сөздік қорындағы кірме сөздердің едәуір көлемін құрайтыны белгілі. Араб-парсы лексикасы қазақ тілінің тарихи дамуының маңызды кезеңін танытады. Олардың енуі ислам дінінің таралуымен, ортағасырлық ғылым мен мәдениет ықпалымен, сауда және әдеби байланыстармен байланысты бірнеше ғасыр бұрын басталған. Дыбыстық және морфологиялық бейімделу нәтижесінде бұл сөздер қазақ тілінің төл лексикасымен тең дәрежеде қолданылады. Алайда соңғы кезде араб сөздерін қазақ тілі заңдылықтарын ескерместен қолдану, сондай-ақ тіліміздің төл бірліктері я болмаса бұрыннан қазақ тілінің ішкі заңдылықтарына бейімделген баламалары бола тұра қолдану байқалады. Бұл тұрғыдан гибридтік қолданыстарды да атап көрсетуге болады. Мысалы, *ифтар* дайындау, *сухурға* тұру, *никях* қию, *сабр* сақтау. Бұл аталған мысалдардың *ауызашар* дайындау, *сәресіне* тұру, *неке* қию, *сабыр* сақтау деген төл нұсқалары бар. Соңғы екі сөз дыбыстық тұрғыдан қазақ тіліне толық интеграцияланған. Мәселен, фонетикалық заңдылықтарға сәйкес қазақ тілінде бірнеше дауыссыз дыбыстың сирек жағдайда қатар келетініне байланысты, бастапқа *сабр* сөзіне *ы* дауысты дыбысы енгізіліп, сөз сабыр деген формада тілімізге толықтай бейімделді.

Жалпы, гибридтену эволюистика аясында амбивалентті, яғни екідайлы құбылыс ретінде сипатталады: бір жағынан, ол тілдің қолданылу шекарасын кеңейтеді, екінші жағынан — тілдік норманы эрозияға ұшыратуы мүмкін.

Бұл тілдік құбылыстың теориялық негізі У.Вайнрайх, Э.Ауген, С.Томасон, К.Майерс-Скоттон еңбектерінен бастау алады.

Заманауи әлеуметтік лингвистикада гибридтену тілдік контакт, билингвизм және жаһандану нәтижесі деп саналады. Еліміздің аумағындағы қостілділік тұрақты сипатта көрініс тапқан, бұл жағдаят гибридтік формалардың түзілуіне себепші болады. Белгілі ғалым Б.Хасанұлы өз еңбектерінде тәуелсіздігіміздің бастапқы кезеңіндегі аралықта тілдік контактілердің асимметриялық сипатта болағанын айтады, бұл кезде ұзақ уақыт бойы орыс тілі үстемдік еткен.

Профессор Н.Уәлидің тіл мәдениеті мен нормасына қатысты зерттеулерінде тілімізге бейімделген кірме сөздер мен нормаға түспеген гибридтік түзілімдердің ара-жігін ажырату қажеттігін көрсетеді [5, 64].

«Кездесу офлайн форматта өтті»; «Тікелей эфир live режимде жүргізілді»; «Онлайн курсқа регистрация ашық» [6, 80] сияқты цифрлық медиада жиі ұшырасатын құрылымдар А.Нусупова, Ж.Тоқтыбаева мен З.Құрманбекованың зерттеулерімен ұштасады. Бұл жарияланымда да гибридтену қазіргі қазақ тіліне төнген басты эволюистикалық қатерлердің бірі ретінде қаралады.

Мақала аясындағы талдау нәтижесі ғаламтордағы медиакеңістік тілдік вариативтіліктің жоғары дәрежеде екенін анықтады. Ең жиі ұшырасатын эволюистикалық қатер қатарына орыс және ағылшын тілдерінен енген кірме сөздер жатады. Ғаламтор бетіндегі БАҚ-та қолданылатын тақырыпаттар мен әлеуметтік желілердегі жарияланымдарда келесідей тілдік құрылымдар өте жиі кездеседі: «Бұл видео бүгін трендке шықты»; «Жаңа проект іске қосылды»; «Контент өте сапалы жасалған»; «Спикер осы тақырыпты талқылады». Келтірілген мысалдардың барлығында нормаға түскен қазақша баламалар бар: «үрдіс», «жоба», «мазмұн», «баяндамашы». Дегенмен шеттілдік формалар беделдірек әрі медиялық қолданысқа неғұрлым лайықты болып қабылданады, бұл тілдік «моданың» тіл экологиясын бұзу факторы ретінде тұжырымдаған қорытындыларын растайды [5, 112].

Орыс тілінің синтаксистік құрылымдарын калькалау тәсілі кең таралған: «Бұл мәселе өзекті болып табылады»; «Бұл жоба іске асырылып жатыр». «Бұл мәселе өзекті», «Жоба іске асуда» құрылымдары нораға түскен формаға жатады. Калькалау қазақ тілінің ойды астарлап жеткізу қасиетін төмендетіп, оның құрылымдық табиғатына нұқсан келтіреді.

Ғаламтордағы медиада кездесетін тілдік құбылыстардың бірі – код алмасу. Ә.Әлиасқар еңбегінде медиадискурстағы жаппай код алмасу қазақ баламаларының функционалды

ығыстырылуына әкелетіні атап көрсетілген [7, 9]. К.Майерс-Скоттонның анықтамасы бойынша, код алмасу дегеніміз — екі не одан да көп тілдердің бір сөйлеу актісі, айтылым немесе дискурс аясында кезектестіріліп қолданылуы [8, 3].

П.Ауэр код алмасуды прагматикалық және сәйкестендірушілік қызмет атқаратын интерактілік құбылыс деп қарастырады [9, 8].

Зерттеуші аталған тілдік құбылысты *интерсеншенциялық* код алмасу, яғни сөйлемдер арасындағы алмасу; *интрасеншенциялық*, яғни бір сөйлем ішіндегі код алмасу және матрицалық құрылымға екінші бір тілдік элементтері кірістірілетін *инсерциялық* типке бөлген.

Еліміздегі қостілділік жағдайында код алмасу — тұрақты қолданыстағы коммуникативті стратегия. Қазақ-орыс код алмасуларына мысал келтірейік.

Интерсеншенциялық код алмасу: *Мен бүгін келмеймін. Завтра позвоню.*

Интрасеншенциялық код алмасу: *Мен совещаниеға барамын. Ол отчет жазып жатыр.* Бұл мысалдарда *совещание*, *отчет* дешен орыс сөздері қазақша матрицаға (грамматикалық қалыпқа) түсірілген, яғни бұл сөйлемдер инсерциялық типке де мысал бола алады.

Мұндай код алмасу мысалдары қазақ-ағылшын тілдері арасында да көптеп кездеседі: *Мен meeting-ке барамын. Ол постты share ettti. Бүгін deadline ғой.*

Мұндай тілдік құбылыстар әсіресе цифрлық орта мен кәсіби ортада жиі ұшырасады. Осы тұста код алмасу мен ілгеріде сөз болған гибридену құбылысының арасындағы ұқсастық, айырмашылықтар туралы айта кеткен жөн. Код алмасуда да түрлі тілдердің элементтері астасып жатады, алайда ол тілдік кодтардың саналы түрдегі ауысуын сипаттайды. Ал гибридену кезінде бір тілден басқа бір тілге ауысу еріксіз, автоматты түрде жүзеге асады, маркерлер сөйлеу үдерісіне кірігіп, сөйлеуші үшін әбден үйреншікті сипатта болады, сол себепті сөйлеуші өзге тіл бірліктерін «бөтен» деп қабылдамайды.

Нәтижелер. Гибриденудің бастауында көп жағдайда код алмасу тұрады. Қайталанып қолданылатын шеттілдік элементтердің тілдегі орны бекіп, кейін ол элементтер морфологиялық тұрғыдан игерілген формаларға айналуы мүмкін. Мәселен, *лайктадым* ← *like* сөзінің бастапқы алмасуы.

К.Майерс-Скоттонның моделі бойынша, жиі қолданылатын инсерциялық код алмасу жағдайында морфологиялық игерілу жүзеге асады, ал бұл — гибриденуге қатысты құбылыс.

Б.Хасанұлы: «Қостілділік жағдайында тілдердің өзара ықпалы — табиғи құбылыс, алайда оның шектен шығуы ұлттық тілдің қызметтік аясын тарылтуы мүмкін» [3, 118], — деп көрсетеді. Бұл тұжырым код алмасумен тікелей байланысты, себебі код алмасу — тілдік контакт көрінісі.

Н.Уәли норма мәселесін алға тартады: «Әдеби тіл нормасы сақталмаған жағдайда аралас сөйлеу мәдениеті тілдің сапасына кері әсер етеді» [5, 214]. Бұндағы «аралас сөйлеу» код алмасудың нормаға түспеген формасын сипаттайды.

Белгілі терминтанушы Ш.Құрманбайұлы: «Шет тілдік элементтерді орынсыз қолдану терминологиялық жүйенің ішкі заңдылықтарына қайшы келеді» [10, 97] — деген ой айтады. Код алмасудан гибридік терминологияға ауысқан сөздерді талдау кезінде аталмыш пікірді ескеру аса маңызды.

Тіл экологиясы тұрғысынан алсақ, код алмасу — қостілділік көрінісі. Оның тілде тұрақтануы гибриденуге ұласуы мүмкін, ал код алмасудың шектен тыс ұшырасуы тілдік норманы әлсіретуі ықтимал.

Жалғамалы типті қазақ тілінде код алмасу қазақ грамматикасына бағынады, бұл тілдік жүйенің құрылымдық тұрақтылығын дәлелдейді. «*Рилс түсіру*», «*контент шығару*», «*стрим бастау*» тәрізді тіркестер аталған тұжырымды айғақтайды.

Сонымен қатар әлеуметтік желілерде орфографиялық және графикалық қателер мен ауытқулар өте көп: «*Казир уакыт жок*»; «*Калын калай, досым?*»; «*Бугин эфирде боламыз*», басқа да көптеген мысал келіруге болады.

Мұндай тілдік формалардың жаппай қолданыста жиі қайталануы тілдік нормаға қауіп келтіреді әрі тілші-ғалымдардың цифрлық ортадағы норманың төмендеуі туралы айтқан тұжырымдарын растайды. Дегенмен эколингвистикалық тұрғыдан алғанда, анықталған тілдік үдерістер тек тілдің деградацияға ұшырауын білдірмейді. Көптеген жағдайда олар қазақ тілінің цифрлық коммуникацияның жаңаша шарттарына бейімделуін танытады. Алайда нормаға түспеген формалардың қолданыста жаппай ұшырасуы әдеби норманы әлсіретуі ықтимал.

Бұл ретте цифрлық медианың қазақ тілінің өміршеңдігіне арқау болуда айтарлықтай әлеуетке ие екендігін тілге тиек ету керек, ол үшін ғаламтор кеңістігіндегі бұқаралық ақпарат құралдарының редакция алқасы мен контент әзірлеушілер тіл тазалығы мәселесіне асқан жауапкершілікпен қарау қажет. Экологиялық тепе-теңдікке қол жеткізген тілдік ортаны қалыптастыру нормативтілік пен функционалдық арасындағы үйлесімнің болуын қажет етеді.

Сандық талдау зерттелген медиамәтіндердің 52%-ында кірме сөздердің, 36%-ында гибридік құрылымдар, 31%-ында калька, 44%-ында орфографиялық қателердің бар екенін көрсетті. Нормаға түспеген құрылымдар әлеуметтік желілер мен қолданушылар комментарийлерінде неғұрлым жиі кездеседі.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазақ цифрлық медиадискурсын талдауда эколингвистикалық тәсілді кешенді пайдалану мен эмпирикалық деректерді ілгеріде жарияланған зерттеулер нәтижесімен салыстыру арқылы сипатталады [7, 11].

Қорытынды. Қорыта айтқанда, цифрлық медиакеңістіктің дамуы қазақ тілінің қолданыс аясына және тілдік үдерістерге айтарлықтай ықпал етуде. Ғаламтор мен әлеуметтік желілер қазақ тілінің кең таралуына, жаңа коммуникациялық мүмкіндіктердің қалыптасуына және тілдік контенттің көбеюіне жағдай жасайды. Сонымен қатар цифрлық ортада кірме сөздердің шамадан тыс қолданылуы, тілдік нормалардың сақталмауы, шетелдік тілдік үлгілердің араласуы сияқты мәселелер де байқалады.

Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілінің цифрлық кеңістіктегі қолданысын эколингвистикалық бағытта зерттеу маңызды. Тіл тазалығын сақтау тек кірме сөздерді шектеумен ғана емес, қазақ тілінің заманауи коммуникациядағы мүмкіндіктерін кеңейтумен, сапалы цифрлық контент қалыптастырумен және тілдік мәдениетті арттырумен байланысты. Сондықтан цифрлық медиакеңістікті қазақ тілін дамытуға тиімді пайдалану, ұлттық тілдік құндылықтарды сақтау және заманауи технологиялармен үйлестіру — қазіргі тіл саясаты мен тілтанымның маңызды міндеттерінің бірі. Цифрлық медиакеңістік қазақ тілін трансформациялаудың қуатты факторы болып отыр. Шеттілдік сөздердің, калькалық құрылымдар, гибридік формалар мен орфографиялық ауытқулардың кең таралуы тіл тазалығы деңгейінің төмендеуін дәлелдейді. Эколингвистикалық тәсіл аталған үдерістерді тек теріс құбылыс ретінде емес, тіл мен оның қызмет ету ортасы арасындағы қарым-қатынас нәтижесі ретінде саралауға мүмкіндік береді.

Цифрлық медиакеңістік қазақ тілінің тазалығына кешенді түрде ықпал етеді. Бір жағынан, кірме сөздерді енуі, сондай-ақ гибриденуге қатысты тіл экологиясы тұрғысынан қатерлер барын байқаймыз, екінші жағынан — ғаламтор кеңістігі тілдің қызмет ету мүмкіндіктерін әлдеқайда арттырады. Эколингвистикалық тәсіл аталған үдерістерді тіл жүйесі дамуының динамикалық қасиеті ретінде зерделеуге көмектеседі.

Алынған нәтижелердің отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектермен салыстыру анықталған үрдістердің жүйелі сипатқа ие болғанын растайды. Цифрлық ортада қазақ тілінің тазалығын сақтау тіл саясаты жан-жақты дамытылған, медиалингвистикалық сауаттылық пен контент әзірлеушілердің тілге деген жанашырылығы артқан жағдайда мүмкін болмақ.

Әдебиеттер

1. Haugen E. The Ecology of Language. – Stanford: Stanford University Press, 1972. – 366 p.
2. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. – London: Longman, 1995. – 265 p.
3. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас және тіл саясаты. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 312 б.
4. Ауғанбаева М.С., Мамаева Г.Б. Студенттердің сөйлеу мәдениетін дамыту әдістері // Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы. – 2025. – №1. – Б. 175-184. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-1.17>
5. Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 328 б.
6. Нусупова А.Ж., Тоқтыбаева Ж., Курманбекова З.Р. Қазақ тіліндегі гибрид сөздер: жасалуы және қолданысы // Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы. – 2025. – №3. – Б. 78-87. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-3.06>
7. Aliaskar A. Challenges of bilingualism: code-switching and language dominance in Kazakhstani media discourse // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2024. – №2. – P. 7-15. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2024-2.01>
8. Myers-Scotton C. Duelling languages: Grammatical structure in code-switching. – Oxford: Clarendon Press, 1993. – 265 p.
9. Auer P. Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity. – London: Routledge, 1998. – 355 p.
10. Құрманбайұлы Ш. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2005. – 240 б.
11. Severo C.G., Görski E. On the relation between the sociology of language and sociolinguistics: Fishman's legacy in Brazil // International Journal of Sociology of Language. – 2017. – №243. – P. 119-132. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2016-0048>

К.Ж. ЕРСУЛТАНОВА

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

ЯЗЫКОВАЯ ЧИСТОТА КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В ЦИФРОВОМ МЕДИАПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. В статье рассматривается проблема языковой чистоты казахского языка в условиях цифрового медиапространства. Актуальность исследования обусловлена усилением влияния онлайн-СМИ, социальных сетей и пользовательского контента на языковую норму, речевую культуру и витальность государственного языка. Целью статьи является выявление эколингвистических факторов, способствующих сохранению либо нарушению языковой чистоты казахского языка в цифровых медиатекстах. Методологическую основу исследования составляют положения эколингвистики, социолингвистики и медиалингвистики. Эмпирический материал включает тексты казахоязычных интернет-СМИ и публикации в социальных сетях. В результате анализа выявлены основные типы языковых отклонений: неконтролируемые заимствования, гибридизация, орфографическая вариативность. Делается вывод о двойственной роли цифровых медиа, которые одновременно создают риски для языковой чистоты и выступают ресурсом поддержания витальности казахского языка.

Ключевые слова: языковая чистота, эколингвистика, казахский язык, цифровые медиа, витальность языка, языковая норма.

K.Zh. YERSULTANOVA

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

LINGUISTIC PURITY OF THE KAZAKH LANGUAGE IN THE DIGITAL MEDIA SPACE

Annotation. The article discusses the problem of linguistic purity of the Kazakh language in the digital media. The relevance is due to the increasing influence of online media, social networks and user content on the linguistic norm, speech culture and language's vitality. The purpose of the article is to identify ecolinguistic factors contributing to the preservation or violation of the linguistic purity of the Kazakh language in digital media texts. The methodological basis of the research consists of the provisions of ecolinguistics, sociolinguistics and media linguistics. The empirical material includes texts from Kazakh-language online media and publications on social networks. The analysis revealed the main types of linguistic deviations: uncontrolled borrowings, hybridization, and spelling variation. The conclusion is made about the dual role of digital media, which simultaneously create risks for linguistic purity and act as a resource for maintaining the vitality of the Kazakh language.

Keywords: linguistic purity, ecolinguistics, Kazakh language, digital media, vitality of language, linguistic norm.

References

1. Haugen E. The Ecology of Language. – Stanford: Stanford University Press, 1972. – 366 p.
2. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. – London: Longman, 1995. – 265 p.
3. Hasanuly B. Tıldık qatynas jäne tıl saiasaty. – Almaty: Qazaq universiteti, 2006. – 312 p.
4. Auğanbaeva M.S., Mamaeva G.B. Studentterdiñ söyleu мәdenietin damytu әдіstери // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2025. – №1. – P. 175-184. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-1.17>
5. Uäli N. Qazaq söz мәdenietiniñ teorıalyq negızderi. – Almaty: Qazaq universiteti, 2007. – 328 б.
6. Nusupova A.J., Toqtybaeva J., Kurmanbekova Z.R. Qazaq tılındegı gibrid sözder: jasaluy jäne qoldanysy // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2025. – №3. – P. 78-87. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-3.06>
7. Aliaskar A. Challenges of bilingualism: code-switching and language dominance in Kazakhstani media discourse // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. – 2024. – №2. – P. 7-15. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2024-2.01>
8. Myers-Scotton C. Duelling languages: Grammatical structure in code-switching. – Oxford: Clarendon Press, 1993. – 265 p.
9. Auer P. Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity. – London: Routledge, 1998. – 355 p.
10. Qırmanbaiuly Ş. Terminqor qalyptastyru közderi men terminjasam täsilderi. – Almaty: Sözdık-Slovär, 2005. – 240 p.
11. Severo C.G., Görski E. On the relation between the sociology of language and sociolinguistics: Fishman's legacy in Brazil // International Journal of Sociology of Language. – 2017. – №243. – P. 119-132. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2016-0048>

Авторлар туралы мәлімет:

Ерсұлтанова Қаракөз Жамбылқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Ерсұлтанова Каракоз Жамбыловна – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Yersultanova Karakoz Zhambylkyzy – doctoral student at Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.